

In het Groninger Oldambt, aan de zuidzijde van de Dollarddijk ligt de langgerekte Carel Coenraadpolder. Deze polder is in 1924 ingedijkt en daarmee de laatste die op de Dollard is terugveroverd. Halverwege de polder ligt een populierenbosje, een bijzonder landschapselement in het overigens zeer open en groot-schalige akkerbouwgebied. Het bosje is ongeveer 2,5 hectare groot en ligt vlak achter de zeedijk aan een doodlopende weg. Op de dijk staat een gedenkteken ter gelegenheid van het op Deltahoogte brengen van de dijk in 1986. Deze plek biedt een prachtig uitzicht op de polder met het bosje en op de uitgestrekte kwelders met daarachter de Dollard, de Eems en Emden aan de einder. Het bosje heeft een interessante ontstaansgeschiedenis.

Ambonezenbosje in de C.C.polder, foto Jan Abrahamse

Het Ambo in de Carel Coen

In 1940 werden hier barakken gebouwd voor de slikwerkers, in 1942 plaatsten de Duitsers er een geschutstelling, en in 1945 werden barakken gebouwd voor een interneringskamp voor NSB-ers, die van 1953 tot 1961 gebruikt werden als woonoord voor Ambonezen. Toen de barakken waren afgebroken werd het bosje aangelegd. In de volksmond wordt het nog steeds het 'Ambonezenbosje' genoemd.

De Carel Coenraadpolder, kortweg de C.C.polder, is genoemd naar de vroegere Commissaris van de Koningin, C.C. Geertsema. Pas in 1940 verrees er, volgens een bericht in de *Nieuwe Winschoter Courant* van 12 september, een barakkenkamp dat plaats moest bieden aan ruim zevenhonderd slikarbeiders. 'Op het oogenblik werken er ruim tachtig arbeiders, een aantal, dat lang niet voldoende mag worden geacht om het werk geregelden voorigang te doen hebben. Er is thans een 5 à 600 ha. in bewerking.' Een maand later staat in dezelfde krant dat er elke week zeer veel arbeiders naar Duitsland vertrekken omdat daar meer te verdienen is. 'Ongunstig is de ontvolking van het werkobject in den C.C. Polder, de belangrijke inpolderingswerken aan den Dollard. Den vorigen zomer waven daar ettelijke honderden menschen aan het werk, Thans is dit aantal geslonken tot 45. Wij hebben er reeds eerder op gewezen, dat een te gering aantal arbeiders bij deze inpolderingswerken het gevaar in zich draagt, dat er van dit grootsch opgezette en belangrijke werk, waarbij het gaat om het winnen van verscheiden honderden hectaren vruchtbaar kleiland, weinig terecht zal komen.'

nezenbosje raadpolder

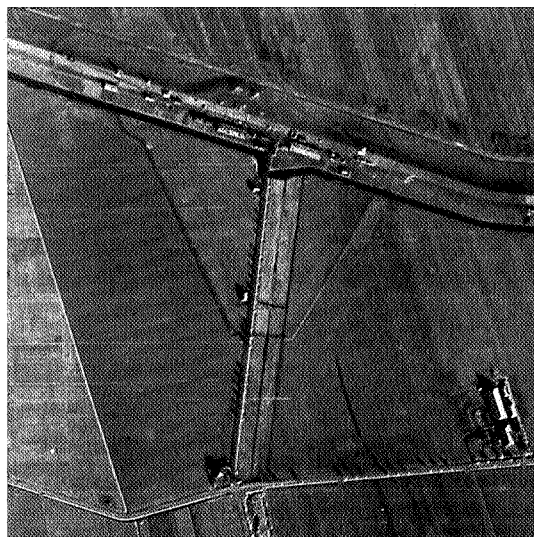
Jan Abrahamse, Henk Poortinga

In de oorlogsjaren kwam er inderdaad niets van terecht, want in 1942 wordt bij de plek waar de barakken staan een geschutstelling geplaatst.

Saai leven

Deze *Batterie Dollart Süd* telde vier zware kanonnen (10,5 cm) en vormde met zestien andere batterijen een verdedigingsgordel rond Emden; vier van deze batterijen stonden op Nederlands grondgebied. Expert op het gebied van Duitse lucht doelbatterijen rond de Dollard is geschiedenisstudent Franz Lenselink uit Delfzijl. In een aantal speciaal gebouwde barakken bivakkeerden gemiddeld zo'n 150 mannen van de Duitse marine-artillerie. Ze hadden een eigen voedselvoorziening en een eigen keuken. Er waren weinig contacten met de burgerbevolking. Franz Lenselink: *'De batterij moest 24 uur per dag paraat zijn en dat betekende dat men maar weinig vrije tijd had. Zeker naarmate de oorlog vorderde, werden er steeds meer mannen elders in Duitsland ingezet. In 1944 kon iedere militair maar één week per jaar verlof krijgen.'* De militairen hadden een heel saai leven, want ze moesten wachten tot er een vliegtuig overkwam. Ondertussen moesten ze zich vermaken met kaartspelen, het maken van speelgoed, musiceren, lezen en dergelijke. Lenselink heeft veel archieven geraadpleegd en een aantal militairen geïnterviewd die op de *Batterie Dollart Süd* gelegerd waren, mannen die inmiddels ouder zijn dan 75. *'Wir haben uns wahnsinnig gelangweilt'*, was een veel gehoorde opmerking. *'Mau'*, zegt Franz Lenselink, *'als je het vergelijkt met het leven aan het Oostfront of op een onderzeeër dan hadden ze het niet slecht.'*

Op deze foto van 6 november 1944 is de Duitse Batterie Dollart Süd met de kanonnen op de dijk zichtbaar. Halverwege de toegangsweg lopen schuin naar de dijk prikkeldraadafzettingen, foto Topografische Dienst

Het is niet bekend hoeveel vliegtuigen neergehaald zijn, maar volgens Lenselink was de trefkans bijzonder klein, omdat men geen verfijnde technieken had om vliegtuigen op grote hoogte te raken. Volgens de historicus zijn er hooguit twee of drie neergehaald door deze stelling. De Duitse militairen wisten het zich niet meer te herinneren. Er zijn wel vliegtuigen in de Dollard gestort, maar het is niet zeker of dat gebeurd is door *Batterie Dollart Süd*. Oud-landbouwsmid Jan Lingbeek uit Finsterwolde weet zich het opsporen van de geallieerde vliegtuigen nog goed te herinneren: *'Meestal 's avonds en 's nachts gingen grote formaties Britse bommenwerpers met hun onheilspellend gedreun richting Duitsland om hun bommen te lozen. Lange felle lichtstralen zochten het luchtruim af en meermalen was met het blote oog een minuscuul vliegtuigje te zien dat gevangen zat in meerdere lichtbundels.'*

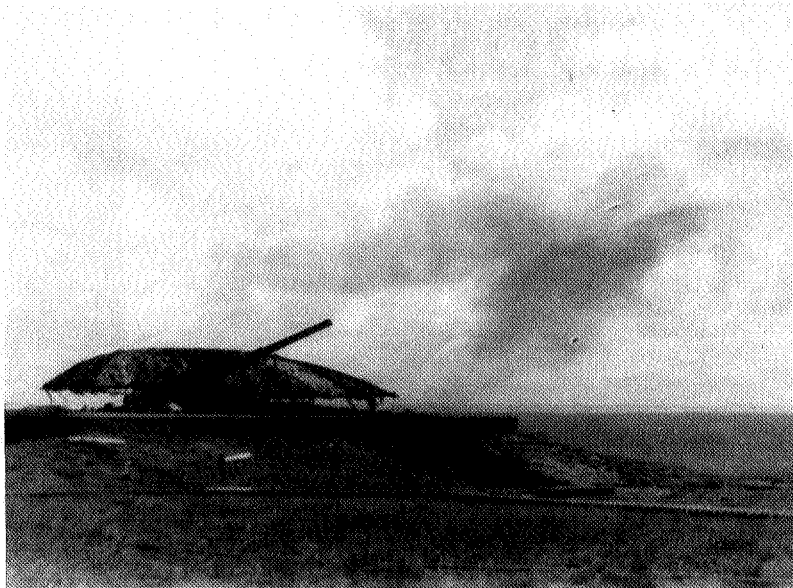
Geen bier

De stelling is uitgeschakeld door de aanvallen van Polen en Canadezen. In het notulenboek van het waterschap Carel Coenraadpolder wordt de bevrijding in april 1945 beschreven: *'Op 16 april 1945 werd de naaste omgeving van de polders, ten noorden van Nieuwbeerta, Drieborg en Finsterwolde door*

Poolsche tanks bevrijd, doch deze rukten niet terstond op naar de Duitse stelling in den Carel Coenraadpolder. Hierdoor was het mogelijk dat de Duitsers versterkingen aanvoerden over Nieuwe Statenzijl. De 4 batterijen welke op den zeedijk in de Duitse stelling waren geplaatst en welke hadden gediend om Emden tegen luchtaanvallen te verdedigen, namen doorlopend de naar Nieuweschans optrekkende Poolsche colonnes onder vuur waardoor zij aan vele gebouwen schade aanrichtten en in wijden omtrek omrust en vrees teweeg brachten. Na eenige dagen werden de Polen door Canadezen afgelost die zware artillerie meebrachten.' De kanonnen hebben de Duitse stelling in de nacht van 24 op 25 april tot zwijgen gebracht. De houten barakken zijn afgebrand door de beschietingen en er waren geen bunkers, zoals bij Nansum, en daardoor konden de Duitsers zich niet effectief beschermen. De geallieerden hebben tachtig krijgsgevangenen gemaakt, de rest is naar Duitsland gevlucht. In het *War Diary*, het oorlogsdagboek van het Canadese *First Battalion Regina Rifle Regiment*, waarvan Franz Lenselink een kopie in zijn bezit heeft, wordt gesteld dat door het bombarderen twee stellingen waren uitgeschakeld en de gehele batterij goed beschoten was. *'Er bevonden zich kleine barakken met een kantine. Geen bier.'*

NSB-kamp

Op 24 juni 1945 stuurden Gedeputeerde Staten het waterschap Carel Coenraadpolder een afschrift van een vergunning tot het inrichten van barakken voor een interneringskamp voor NSB-ers. In dit kamp, dat een aantal jaren als zodanig dienst deed, ging het 'ruig' toe. In het boek *Slikken of stikken* van Cees Stolk vertelt een ex-NSB-er over de gruwelen die in het kamp plaatsvonden. *'Roken, lachen en fluiten was ten strengste verboden. Werd je betrapt dan kon je naar de strafbunker: een koud, kil hok zonder licht en comfort.'* Kampcommandant J.A. Verdam, een oud-politieman, regeerde met straffe hand. Weerbarstige gedetineerden werden aan de ketting gelegd. De NSB-er Dr. Van der Vaart Smit schreef in het boekje *Kamptoestanden* uit 1949: *'In de Carel Coenraadpolder werden in 1946 de heren Van den Hof, R. Veen en W. Siemens ernstig mishandeld. De beide eersten hebben het niet overleefd. De vader van de jonge SS-man Bruinsma uit Bourtange, ridderkruisdrager (de hoogste militaire onderscheiding die het Duitse leger kende) werd alleen omdat hij zulk een zoon had zo zwaar mishandeld dat hij aan de gevolgen overleed.'* Hoewel dit geschreven is door een NSB-er en waarschijnlijk de zaak gekleurd voorstelt, mag men stellen dat er geen frisse praktijk-heersten in het kamp, waar alleen mannen en

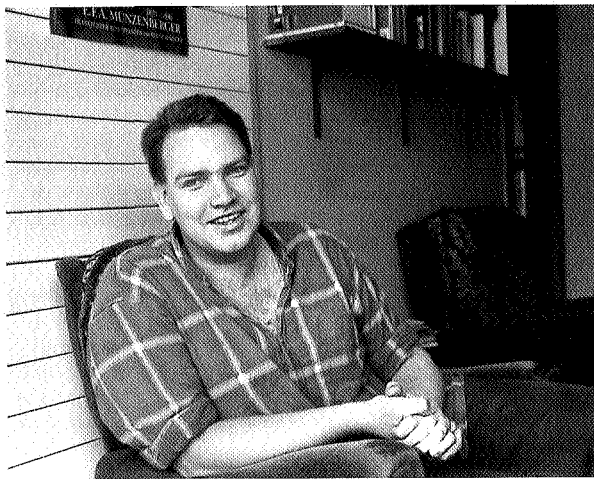

De Batterie Dollart Süd vuurt in april 1945 op troepen van de First Polish Armoured Division bij Winshoten, foto collectie Franz Lenselink

jongens verbleven. In juni 1946 schreven twee maatschappelijk werkers: *'C.C. is een volkomen Duits kamp. V. (de kampcommandant) zou als hij Duitser was een Oberscharführer zijn. V. gaat er prat op de mensen te slaan.'* Verdam werd in 1950 veroordeeld tot tien maanden gevangenisstraf omdat hij verschillende mannen brandende sigaretten in de wang had gestoken en weer anderen met de handen in houtblokken liet klemmen. Het kamp is ook gesloten vanwege die wantoestanden.

Rauwe slikken

Na de oorlog werd het werk in de buitendijkse gronden hervat. Eén van die slikwerkers is de nu 71-jarige Koert Stek, oud-CPN gedeputeerde en tegenwoordig NCPN-wethouder van de gemeente Reiderland. Hij werkte daar van 1945 tot 1948. Voor de slikwerkers stond er een barak die alleen gebruikt werd bij slecht weer. De werktijden waren wisselend, afhankelijk van het getij. *'We groeven greppels en er werden geen rijshouten dammen aangelegd, wel zomerdijkjes. Bij het begin van de dienst meldde je je bij de grote woning aan het begin van de*

Historicus Franz Lenselink heeft zich gespecialiseerd op de verdediging van Emden in de Tweede Wereldoorlog, foto Jan Abrahamse

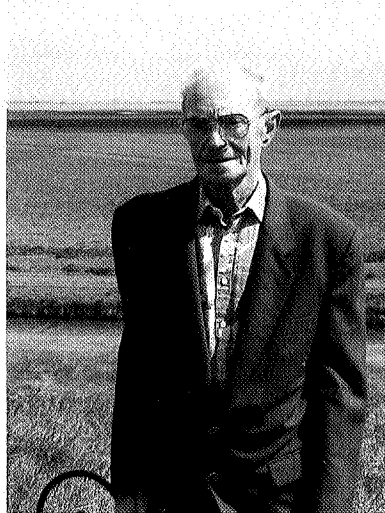
weg naar de dijk. Daar kreeg je laarzen uitgereikt. Als je zelf laarzen had, kreeg je een dubbelte roeslag. We werkten daar met zo'n veertig tot vijftig mensen, die allemaal uit de omgeving kwamen. Je liep dan over de kwelder, waar 's zomers vee weidde en daarna kwam je in de rauwe slikken. Daar stak je een stok in de grond waar je jas en je broodtas aan gebangen werd en dan ging je graven en spitten totdat het water opkwam en je naar de dijk liep. Eten deed je staande. Soms zakte er iemand diep in het slik en dan moest je met een aantal mannen die persoon er weer uit trekken. Bij springtij moest je snel lopen. Na afloop leverde je de lieslaarzen weer in. Bij regen kon je wachten in de barak. Je deed dan niets anders dan kaarten of bamzaaien', aldus Koert Stek.

Ambonezenkamp

In 1950 worden ruim veertigduizend Ambonezen gehuisvest in Nederland. Dat waren de zestienduizend KNIL-militairen met hun gezinnen, die de Nederlandse regering in voormalig Nederlands-Indië trouw waren gebleven. Zij werden opgevangen in allerlei kampen. Vanaf 1953 werd ook het NSB-kamp in de C.C.polder daarvoor gebruikt. In gesprek met Otniel Leirissa, 64 jaar, Rudy Pattipeiluhu, 43 jaar, Tommy Ferdinandus, 47, jaar, Nina Ferdinandus-Jempormiasse, 46 jaar en Frans Jempormiasse, 71 jaar blijkt dat het merendeel van de ruim driehonderd mensen die in de C.C.polder werden gehuisvest, afkomstig was uit het kamp Schattenberg in Westerbork, het voormalige doorvoerkamp voor joden. Sommigen van hen hadden ook gezeten in Mantinge en de Weerribben. Frans Jempormiasse was met zijn vrouw en drie kinderen, waaronder Nina, eerst in Geleen en Groesbeek ondergebracht en kwam pas in 1957 naar de C.C.polder.

Op 1 september 1953 kwamen er 59 gezinnen en 18 alleenstaanden (in totaal 311 personen). De mensen kenden elkaar niet toen ze met bussen in het kamp arriveerden. Otniel Leirissa: 'We werden met broodjes en koffie ontvangen in de kantine door beheerder Lokken, die ons het nummer van de barak wees waar we met ons gezin terecht konden.'

In het kamp werd een barak omgebouwd tot kerk. Er was een eigen Nederlands-hervormde predikant. In een andere barak was een ziekenzaaltje waar zus-

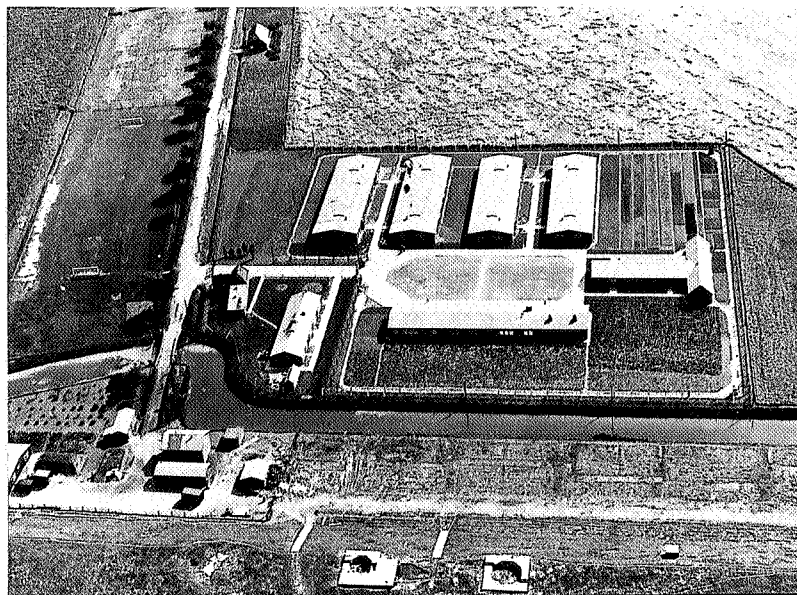

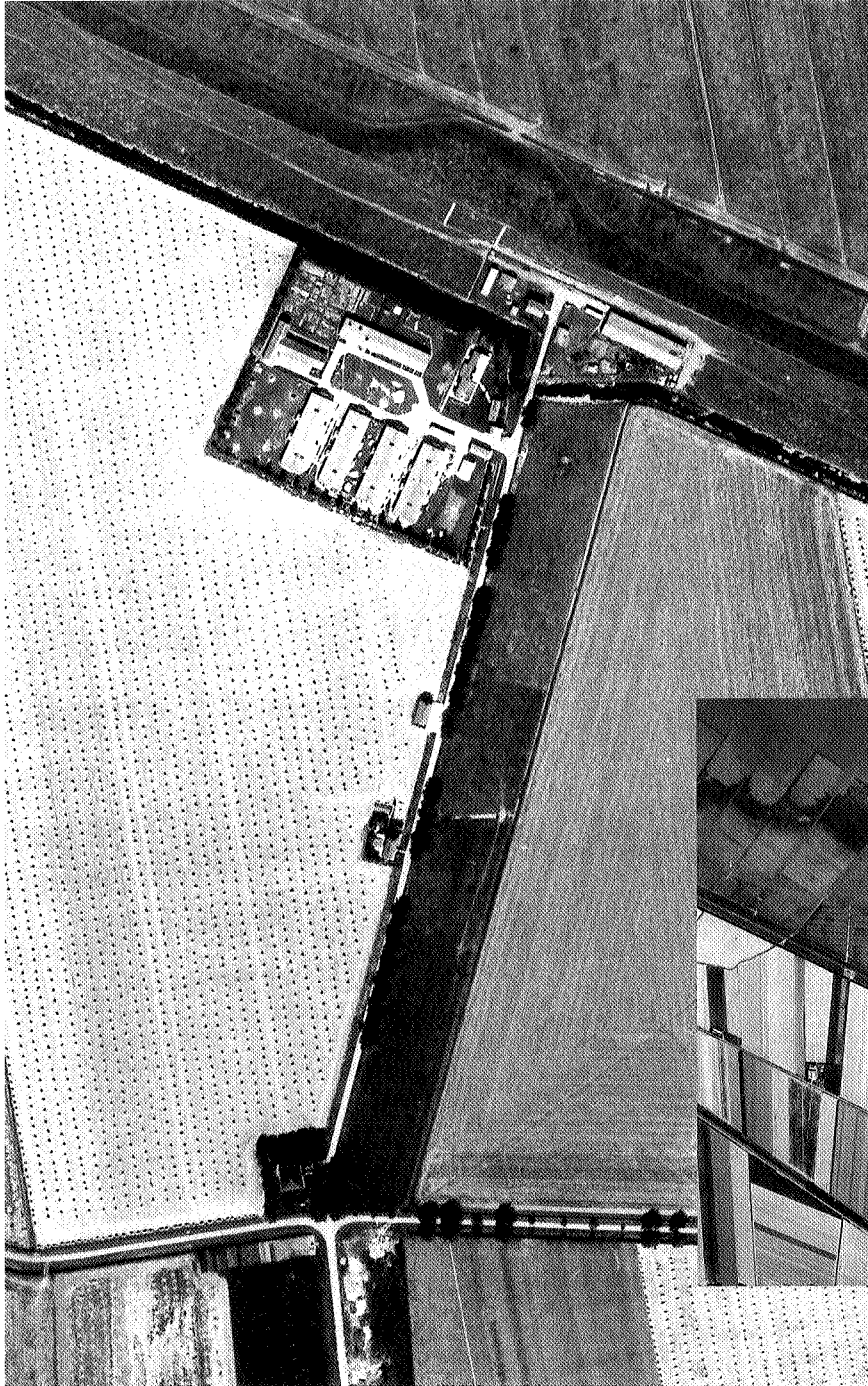
Wethouder Koert Stek werkte na de oorlog in de rauwe slikken, foto Jan Abrahamse

ter Pattiasina de scepter zwaaide. Zij was vroedvrouw en heeft tientallen kinderen ter wereld geholpen, onder andere Rudy Pattipeiluhu. Frans Jempormiasse en zijn vrouw kregen er nog twee kinderen. Ook is er een aantal kinderen overleden. Tommy Ferdinandus: 'Ik herinner me nog een tochtje naar de dijk. Ik liep met een paar vriendjes voorop, en achter ons viel een meisje in het water. De Nederlandse leerkracht Kommer sprong meteen in het water, maar kon het meisje niet redden.' De kinderen werden evenals de ouderen begraven op het kerkhof van Finsterwolde.

Het schooltje bestond uit twee klaslokalen. Er was een kleuterklasje met juf Jannie. De laagste klassen van de lagere school kregen les van een Ambonese leerkracht en de derde en vierde klas van meester

NSB-kamp gefotografeerd in 1945. Links is nog net de barak van het slikwerkerskamp zichtbaar. Op de dijk nog de restanten van de kanonnen, foto Sectie Militaire Geschiedenis Koninklijke Landmacht

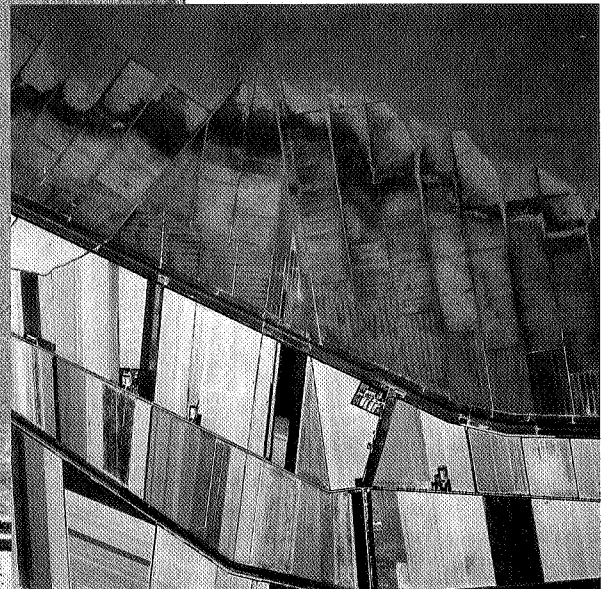

Kommer. De eerste herinneringen van Nina Ferdinandus over die tijd zijn niet positief: 'Op school moest je altijd melk drinken. Vies vond ik dat, ik nam dan ook altijd het kleinste kopje mee. Als je niet wilde luisteren moest je voor straf op één been in de hoek staan en dan pompen, daar werd je heel erg moe van. Het was wel lekker dat je Maleis kon praten. Nederlands leerde ik pas toen ik in Appingedam woonde.' Tommy Ferdinandus vult aan: 'De vijfde en zesde klas volgden we in Winschoten. We werden met een schoolbus gehaald.' De kinderen uit het woonoord werden ook een week geplaatst bij een gezin in Finsterwolde om het Nederlandse gezinsleven te leren kennen. Nina: 'Ik heb daar voor het eerst stampot gegeten, dat vond ik lekker, maar ik wilde het liefst zo snel mogelijk weer terug.'

Ambonezenkamp.

Onder: Het overzicht van de slikken ten noorden van het Ambonezenkamp in de C.C.polder in 1958, foto's Topografische Dienst

Otniel Leirissa,
foto Jan Abrahamse

Ambonezenkamp, foto
collectie Tommy Ferdinandus

Sommige mannen gingen werken, maar van hun loon moesten ze zestig procent afdragen voor het Commissariaat van Ambonezenzorg. Veel animo om te werken was er dus niet. In het kamp kregen volwassenen f 3,- per week en personen onder de 21 ontvingen f 2,-. Eén keer per jaar werden kledingbonnen verstrekt.

De mensen in het woonoord waren allen lid van de politieke partij CRAMS. Rudy Pattiipeiluhu: *'Dat bestuur regelde allerlei zaken met de beheerder, bijvoorbeeld als iemand wilde verhuizen.'*

Leveranciers

De slager, bakker en groenteboer leverden bijna dagelijks hun goederen aan de centrale keuken. Groenteboer Jan Bennink, 73 jaar, deed zaken met beheerder Lokken. *'Aanvankelijk werd er in Finsterwolde vreemd tegen de Ambonezen aangekeken. Maar ze waren heel beleefd en wat dat betreft konden de mensen hier veel van hen leren. De jonge generatie sprak goed Nederlands, alleen de ouderen spraken Maleis. Ik ben ook uitgenodigd voor een bruiloft. Ze*

biljarten een enkele keer in het café en traden op met een dansgroep. Ze betaalden altijd hun boodschappen op tijd. Tien jaar nadat ze vertrokken waren, kwam een Ambonees in de winkel om nog een schuld af te lossen van tien gulden, dat deed hij ook bij bakker Boekje.'

Slager Roelof Folkertsma te Finsterwolde, 50 jaar, herinnert zich nog dat de Ambonezen kwamen. 'Ik stond in de voordeur van de slagerij met mijn vader. Ze kwamen met bussen en kleine vrachtwagens. Van kinds af aan werd mij bijgebracht dat het minderwaardig publiek was. Er werd altijd gesproken over: "Dat is maar een Ambonees". Gelukkig denk ik er nu heel anders over. Ik weet zeker dat ze in hun hart beter zijn dan de meeste Nederlanders. Want als er iemand in het gezin of de familie iets heeft, zorgt de hele familie ervoor. Mijn vader leverde altijd vlees en ik ging vaak mee. Als jongetje zag ik de mannen 's morgens bij het appèl met lange sabels lopen in militaire kledij. De centrale keuken werd bediend door de Ambonezen zelf. Ze kochten veel koeienpens en koeienlongen; die bereiden ze met bananen en dan deden ze er stokjes door. Per gezin kwamen ze met

Nina Ferdinandus en haar vader Frans Jempormiasse, links: Tommy Ferdinandus en Rudy Pattileiluhu, foto's Jan Abrahamse

stapelpannetjes naar de centrale keuken. Het geld werd betaald door het Ministerie van Maatschappelijk Werk. Mijn vader moest ieder jaar opnieuw inschrijven om te kunnen leveren. De beheerders Lokken en Slijkhuis gaven daarover advies. Mijn vader zal best wel eens een rollade onder de tafel naar hen hebben doorgeschoven. Later werd de centrale keuken niet meer gebruikt en werd de inkoop ook niet meer centraal gedaan. De bewoners van het kamp kwamen toen ook wel in de winkel. Wij hebben er heel goeie klanten aan gehad.'

Ontspanning

Er was een televisietoestel, eerst in de kantine, later bij een bewoner. Het gehele kamp zat dan aan de buis gekluisterd. In de recreatiezaal draaide soms een film en er werd veel aan sport gedaan: voetbal, volleybal en er werd een fietsrace voor jongeren georganiseerd. In de kantine kon men biljarten.

Otniel Leirissa speelde gitaar in een zeven man tellende Hawaïband. Ze oefenden in het kamp en traden op bij feesten en partijen in de omgeving, maar ook wel in Zuidlaren en zelfs voor Radio Noord. Er waren ook culturele avonden waar de vrouwen Indonesische dansen uitvoerden. En er was een vrouwen- en een mannenfluitorkest. Als 18-jarige jongen had Otniel Leirissa verkering met de dochter van dominee Bakker uit Finsterwolde en later met een meisje uit Nieuweschans, die in het kamp mochten komen. In 1959 is hij echter op Molukse wijze met veel traditionele gebruiken getrouwd in C.C.polder met een Molukse meisje uit Schattenberg. Tommy Ferdinandus en Nina Jempormiasse zijn ook getrouwd, maar veel later, in Appingedam. 'In de C.C.polder liep hij al achter me aan', zegt Nina lachend.

Onbekommerde jeugd

Nina, Tommy en Rudy vinden dat ze een onbekommerde jeugd hebben gekend in de C.C.polder. Rudy: 'Het eerste dat ik zag was het vlakke platte-

land van Noord-Groningen. Je mocht alles doen wat je wilde. Je ging wel eens naar de kermis in Finsterwolde of Winschoten, maar ik was altijd weer blij dat ik thuis was. We gingen ook kievitseieren zoeken.' 'Je kon ook lekker vliegeren', vult Tommy aan. 'De oudere jongens bielden een vliegerwedstrijd met speciaal touw, dat behandeld was met vet en glassplinters. Het was dan de bedoeling dat je het touw van de tegenstander moest doorsnijden. De vlieger die neerstortte in de kwelder, was eigendom van de vinder.' Rudy: 'In het kamp kwam je bij iedereen thuis. Ik had twee paar ouders. Als ik met mijn eigen ouders ruzie had of iets niet lekker vond, ging ik naar een ander gezin en bleef daar een paar weken tot er daar weer iets gebeurde en dan ging ik weer terug.'

De ouders van Rudy Pattipeiluhu gefotografeerd in augustus 1953 voor Barak 1, foto collectie Rudy Pattipeiluhu

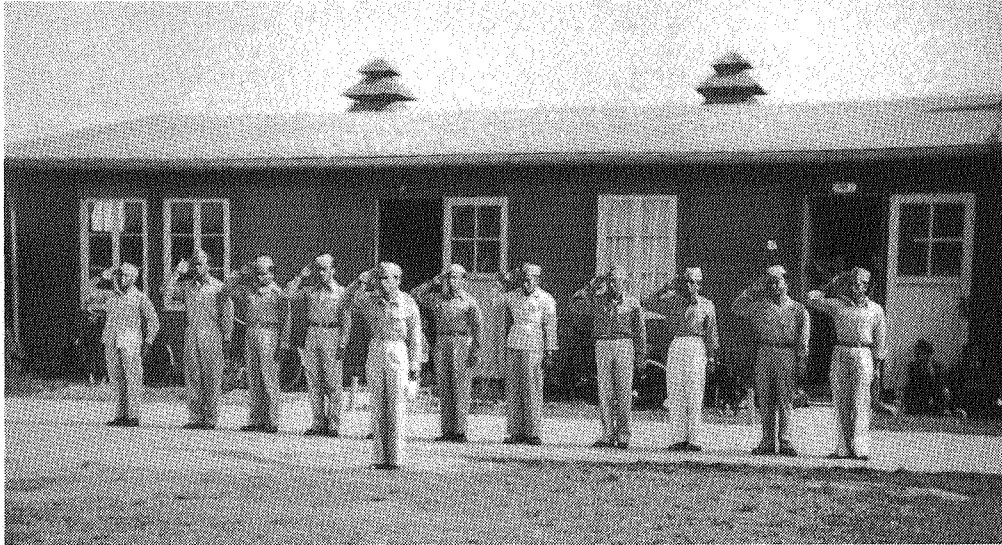
Slager Roelof Folkertsma, foto Jan Abrahamse

Drama

De ouderen voelden zich belogen en bedrogen door de Nederlandse regering, die hen van alles beloofd had. Dat was ook een reden waarom de Amboezeten weigerden om het kamp te verlaten. Otniel Leirissa: 'We wilden niet weg uit de C.C.polder omdat we niet geïntegreerd wilden worden met de Nederlanders, en verder wilden we bij elkaar blijven.' Dat is uiteindelijk niet gebeurd. De grootste groep is in 1960 naar Appingedam gegaan en zijn in eengezinswoningen en in flats ondergebracht, maar wel bij elkaar. De andere groep heeft zich echter zeer fel verzet tegen de verhuizing. De stem van Ambon, het orgaan van de stichting 'Door de eeuwen trouw', van januari 1962 schrijft: 'Op 14 december waren er

nog 101 zielen in dit "woonoord" ondergebracht. Op deze dag verscheen er des morgens een inspecteur van het Commissariaat van Ambonezenzorg uit Groningen op het gemeentehuis te Finsterwolde met de mededeling dat het kamp die dag zou worden onttruimd door overbrenging van de resterende gezinnen naar een woonwijk in Hoogezand. En hieruit ontwik-

Elke ochtend werd er appèl gehouden, foto collectie Tommy Ferdinandus

Een groep Ambonese mannen tijdens het aardappelrooien. De derde persoon links is de vader van Rudy Pattipeiluhu, foto collectie Rudy Pattipeiluhu

kelde zich een compleet drama. Want de hele gemeenschap verzette zich tegen de overplaatsing. En gemelde inspecteur moest onverrichter zake weer vertrekken. Maar terwijl tot dusver alles nog op basis van vrijwilligheid was geschied begon het Commissariaat van Ambonezenzorg nu uit een ander vaatje te tappen. Op 16 december werd de stroom afgesneden. En dienengevolge hield ook de watertoevoer op.' Daarnaast werd de school gesloten, terwijl ook het vervoer van schoolkinderen naar Winschoten per bus werd gestaakt. De werkers voor de Ambonezen gemeenschap in het woonoord werden ontslagen. De bewoners hebben, volgens de *Winschoter Courant* van 16 december 1961, een bescheiden protestactie gevoerd voor het gemeentehuis. Daar stonden in de vrieskou de bewoners met een spandoek, waarbij burgemeester G. Loopstra gevraagd werd: 'O, burgervader, red ons uit de nood, veroorzaakt door regeringsmaatregelen. Wij zitten zonder water en licht; onze kinderen zijn verstoken van onderwijs.' Een en ander heeft ertoe geleid dat op 18 december de stroom weer werd ingeschakeld. Op 21 december is met veel wapengekletter het Ambonezenkamp ontruimd door dertig man politie. Uit het officiële politierapport over de ontruiming leest

men dat men met militaire nauwkeurigheid deze operatie heeft uitgevoerd. Wapens mochten alleen in uiterste noodzaak gebruikt worden en alleen ter zelfverdediging. 'Om 8.00 uur werd het woonoord

binnengetrokken. Het personeel betrok onmiddellijk de posten en met het laden van de verhuiswagens werd direct begonnen. Reeds spoedig bleek, dat vrijwel de gehele bevolking zich in de kapel bevond, alwaar

Ambonese vrouwen treden op tijdens een bezoek van koningin Juliana aan Finsterwolde, foto collectie Tommy Ferdinandus

een dankdienst werd gehouden. Bij deze dankdienst waren enige verslaggevers aanwezig, o.a. een filmoperateur van de N.T.S. en een verslaggever van de Vara-televisie. Enkele pogingen om de bevolking te bewegen het woonoord te verlaten, hadden geen succes. Besloten werd de ontruiming om 15.45 uur te doen plaatsvinden. Te dien einde werden drie bussen bij de kapel geplaatst. Tien politieambtenaren werden met volle bewapening in reserve gehouden. Tien man zonder klewang en karabijn werden bij de toegangsdeur opgesteld en tien man stelden zich achter de kapel op. De heer Dasberg (waarnemend inspecteur

van het Commissariaat van Ambonezenzorg) deelde in de kapel mede dat het woonoord opgehouden had te bestaan, dat hun huisraad vrijwel geheel was ingeladen en dat zij thans het woonoord dienden te verlaten.'

Dramatisch climax

Het Vrije Volk schrijft dat de bevolking bleef weigeren bij monde van kampoude Aponno. 'De dramatische climax van dit alles vormde een laatste verzoek van mevrouw Talorima namens de vrouwen van het woonoord: "Laat ons alstublieft hier blijven. Anders willen wij in een telegram de Koningin verzoeken ons allemaal hier in de kerk door een vuurpeloton te laten doodschietsen." Intussen hadden de kampraadoudsten opgewonden overleg

gepleegd. Zij vroegen de heer Dasberg om een schriftelijke verklaring, dat zij het woonoord gedwongen en onder protest hadden verlaten. Om tien over vier stapten de kampbewoners - velen met tranen in de ogen - in de bussen. Even later was de tocht naar Foxhol begonnen.'

Terug naar de roots

Er zijn vijfhonderd Ambonezen teruggegaan naar Indonesië. Ze werden eerst gedwongen om geruime tijd in Jakarta te verblijven, waar het merendeel is blijven hangen; slechts een klein gedeelte is op zijn of haar geboortegrond teruggekomen. Op de vraag of de Ambonezen nu nog terug zouden willen, antwoordt Rudy Pattipeiluhu: 'We zijn allemaal terug geweest, maar we zouden er niet permanent willen

wonen.' Otniel Leirissa: *'We willen eerst onze onafhankelijkheid, en de corruptie is momenteel erg groot.'* Frans Jempormiasse zou wel terug willen, want ook hij heeft er veel familie en kennissen, maar alleen als ook zijn kinderen meegaan, maar die voelen er niets voor.

Ook zijn allen nog wel eens terug geweest op de plek van het kamp in de C.C.polder. *'Tenslotte liggen daar mijn roots'*, vertelt Rudy Pattipeiluhu.

Ambonezenbosje

Na het vertrek van de Ambonezen is het kamp onmiddellijk afgebroken en op die plaats verrees het bosje, dat sinds 1992 eigendom is van Titia en Willem Schillhorn van Veen, bewoners van

Dreusheerd, een boerderij ten westen van het bosje. Bij het bosje hoort ook de vroegere munitie-opslagplaats van de Duitsers, ook wel de bunker genoemd, die gebruikt is als gevangenis voor NSB-ers. Het huisje is verbouwd tot vakantieverblijf en heet nu Dollart Süd. Het wordt gehuurd door Duitsers en Belgen. Titia: *'Mijn vader is in 1941 eigenaar geworden van Dreusheerd. Ik herinner me nog goed dat de Ambonezen er zaten. Mijn zuster speelde wel met één van de meisjes. Ik herinner de Ambonezen als vrolijke en vriendelijke mensen.'*

Willem Schillhorn van Veen vertelt dat het populierenbosje aangelegd is na de afbraak van de barakken van de Ambonezen. De fundamenten van de barakken liggen er nog. De populieren zijn een paar

jaar geleden gekapt en daarna zijn met een subsidie-regeling nieuwe ingeplant. *'Toen we het kochten hadden we het plan het bosje te verwijderen om het bij het bouwland te betrekken, maar dat was niet toegestaan. Landschapsbeheer Groningen knapt het bosje binnenkort op en dan hebben wij de verplichting om het te onderhouden. In het bosje bevinden zich kraters van bomexplosies die daar plaatsvonden om munitie die in de buurt was gevonden te vernietigen. Het bosje is niet vrij toegankelijk.'*

Flora en fauna

Naast z'n interessante geschiedenis is het bosje ook van grote betekenis voor flora en fauna. Er is echter sprake van achterstallig onderhoud. Om de ecologi-

The Maluku Swingers Band uit de C.C.polder met v.l.n.r. K. Matulesky, J. Pattipeiluhu, Surilatu, S. Aponno en O. Leirissa, foto collectie Rudy Pattipeiluhu

sche waarden te behouden en te versterken is actief beheer noodzakelijk. Voor Willem en Titia Schillhorn van Veen vervult het bosje geen functie voor houtproductie. Daardoor kan de ecologische betekenis nadruk krijgen. De eigenaren verdienen een compliment met hun idee om door Landschapsbeheer Groningen het achterstallig onderhoud in kaart te laten brengen en een beheersplan uit te laten voeren. Volgens het beheersplan wordt de kern van het bosje gevormd door jonge aanplant van populier met een dichte opslag van es, vlier, roos, meidoorn, hazelaar en braam. Rondom de populieren staat een oude houtsingel (indertijd gepland om de barakken van het Ambonezenkamp enige beschutting te geven) met essen, esdoorns en uitgegroeide meidoorn en vlier. Aan de west- en zuidzijde bestaat het bosje uit een monotone essenaanplant. De bodem bestaat uit kalkrijke zware zeeklei. Landschapselementen als dit bosje hebben een belangrijke rol als leefgebied voor planten en dieren en het bosje maakt deel uit van het ecologisch netwerk in het agrarisch cultuurlandschap. De betekenis van dit 'eiland' in het open landschap voor de fauna is groot: er broeden zeker zestien verschillende vogelsoorten, waaronder fitis, tjiftjaf, gekraagde

Het Ambonezen mannen fluitorkest, foto collectie Tommy Ferdinandus

interessante soorten, zoals buizerd, boomvalk en waarschijnlijk ook havik. Het bosje is ook van belang voor (langs de kust) doortrekkende zangvogels. Behalve vogels zijn ook ree, haas, muizen, hermelijn, bunzing en vleermuis aanwezig. Voor insecten

als een aantal vlindersoorten, vormt de bosrand met een gevarieerde begroeiing een geschikt biotoop. Door de plannen voor inrichting en beheer, die momenteel worden uitgevoerd, krijgt het bosje op termijn weer een gesloten rand en een goed ontwikkelde boom-, struik- en kruidlaag met een gevarieerde leeftijdsopbouw en structuur. Door tevens negatieve invloeden van rooien, vuilstort en gebruik van bestrijdingsmiddelen te voorkomen, kan het bosje als zeer belangrijk element in het omringende landschap worden behouden en kunnen de aanwezige ecologische waarden worden versterkt. Zo zal het Ambonezenbosje met nieuw elan tot in lengte van jaren blijven bestaan, als markant monument voor een relatief onbekende periode in de Nederlandse geschiedenis. —

Onderhoud aan het Ambonezenbosje in augustus 1997, foto Andre Eikenaar

